

AZ ÁTALAKULÓ GAZDASÁG ÖSSZETEVŐI
DIGITALIZÁCIÓ – VERSENY - OKTATÁS

ACTA PERIODICA

**EDUTUS
EGYETEM**

XVI. KÖTET

Edutus Egyetem
Tatabánya, Stúdium tér 1.

Főszerkesztő:
Némethné Dr. Gál Andrea

Felelős szerkesztő:
Forrai Márta

Szerkesztette:
Vigh László PhD

MINDEN JOG FENNTARTVA

A mű egészének, vagy bármely részének másolása, sokszorosítása,
valamint információszolgáltató rendszerben történő tárolása
és továbbítása csak a kiadó engedélyével megengedett

Lektorált

ACTA PERIODICA 16. KÖTET
EDUTUS EGYETEM KIADÁSA

www.edutus.hu

ISSN 2063-501X

2019. február

TARTALOMJEGYZÉK

A HAZAI FELSŐOKTATÁSI RENDSZER FŐBB JELLEMZŐI DR. DUGA ZSÓFIA	4
AZ SSC SZÉKTOR AKTUÁLIS TRENDJEI DR. JUHÁSZ KRISZTINA PhD	24
A SZÁLLÁSHÉLY-STRUKTÚRA JELLEMZŐI HAZÁNK NEMZETKÖZI JELENTŐSÉGŰ FÜRDŐVÁROSAIBAN DR. KÖBLI ÁDÁM	40
GLOBÁLIS TRENDÉK, MINT VEVŐÉRTÉKEK MAGYAR FOGYASZTÓI MEGÍTÉLÉSE MIKLÓS ILONA	53
A KKV SZÉKTOR VERSENYKÉPESSÉGÉNEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI NÉMETHNÉ DR. GÁL ANDREA	71
MOTIVIERUNGSMÖGLICHKEITEN IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT DR. PERES ANNA	84
LÉPÉSEK AZ ÉLVEZETESEBB, DIGITÁLISABB OKTATÁS IRÁNYÁBA DR. SÁRKÁNY PÉTER	90
A TÉRSZERKEZET, A GAZDASÁGI STRUKTÚRA ÉS A TURIZMUS ÖSSZEFÜGGÉSEI A VELENCEI-TÓNÁL DR. WIRTH GÁBOR	105

A HAZAI FELSŐOKTATÁSI RENDSZER FŐBB JELLEMZŐI

INTRODUCING THE CHARACTERISTICS OF THE HUNGARIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM

DR. DUGA ZSÓFIA, adjunktus

Edutus Egyetem

Absztrakt

A hazai felsőoktatás a rendszerváltást követően napjainkig számos átalakuláson ment keresztül, mely eltérő hatással bírt a budapesti és a vidéki egyetemek működésére. A cikk bemutatja a hazai felsőoktatás intézményrendszerének átalakulását, a jelentkezési tendenciák valamint a hazai felsőoktatási bázis alakulását és a regionalitás kérdéskörét is.

Kulcsszavak: felsőoktatási intézményrendszer, jelentkezési tendenciák, intézményi bázis, regionalitás

Abstract

The Hungarian Higher Education system has undergone many transformations since the regime change in Hungary, which had a different impact on the operation of universities in Budapest and in the countryside. The article presents the transformation of the institutional system of higher education in Hungary, the tendencies of application and the development of the Hungarian higher education base and the issue of regionality.

Key words: higher education system, application tendencies, institutional base, regionality

X X X

Felsőoktatás - intézményrendszer, jelentkezési tendenciák

Az 1990-es évektől kezdve nagyfokú expanzió volt megfigyelhető Magyarországon a felsőoktatásban tanuló hallgatók létszámában. A hirtelen növekedés egyrészt: a társadalom részéről megjelenő nyomásra (a diploma lehetőséget és előnyt jelent a munkaerőpiacon), másrészt a munkaerőpiac tehermentesítésére (a magas munkanélküli arányok csökkentése, azaz minél több embert kellett bent tartani a felsőoktatásban) vezethető vissza. Az Európai Unió csatlakozás miatt az állami szektorban elvárás volt a felsőfokú diploma megléte, így erőteljesen támogatták a korábban rendszerből kimaradók továbbtanulási szándékát. 2004-ben volt a legmagasabb a nem nappali tagozatos hallgatók száma: 196 008 fővel (felvi.hu). Ezen diákok jelentős részének korábban nem volt esélyük bejutni a felsőoktatásba, és az idő

előrehaladtával csökkent a kényszerűségből halasztók aránya. Az expanzió megvalósulhatott azért is, mert a rendszerváltás után csökkentek a privát befektetések előtt álló intézményi, törvényi akadályok is. Adott időszakokban 91 db egyetem, főiskola (1992-től 1995-ig) működött, kari bontásban pedig 185 (2012/13-as tanév) egységre tagolódott a felsőoktatási piac (Sipos, 2017)

Az 1990-es 108 376 főről 2005-re - csaknem négyszeresére - 424 161 főre növekedett a felsőfokú képzésben résztvevők száma hazánkban (felvi.hu). Ez az expanzió azonban nem tarthatott hosszú ideig, hiszen a felsőoktatásba való bekerülési szándék gyors növekedése nem csak az egységesedő és objektív (minden más szereplő befolyásától mentes) felvételi útján nagyobb potenciális hallgatói bázisból állt, hanem a korábban elmaradt felsőfokú tanulmányok pótlására is sokan jelentkeztek. Az idősebb résztvevők (főleg levelező képzés) esetében a munkahely által előírt követelmény (akkreditált képesítés szerzése) teljesítése hangsúlyos szerepet töltött be. Ezen csoportok kifutását (megszerezték a szükséges oklevelet, diplomát) követően főleg a természetes demográfiai változások befolyásolták a felsőoktatásban résztvevők számát. A piac szűkülését követően (2016/17-re már a 300 000-es lélektani határ alá csökkenhetett) nem meglepő, hogy a felsőoktatási képzési piacon a kormányzati és már az intézmény vezetői részéről is megnyilvánuló racionalizációs folyamat tanúi vagyunk. A csökkenési folyamat eltérő módon jelentkezett a felsőoktatásban tanulók körében:

- a nem nappali tagozaton tanuló hallgatók létszámában a gyors felfutás után gyors csökkenés volt tapasztalható, mely már a 2004/2005-ös tanévtől kezdve érzékelhető,
- a nappali tagozatos hallgatók létszámában később, csak 2011/12-es tanévben azonosítható telítődés. (Sipos, 2017).

2010-es évtől kezdődően a kormányzat oktatáspolitikai stratégiájában jelentős változás volt tapasztalható, mely erőteljesen kihatott a felvételi jelentkezési számokra is. 2013-ban mélypontra esett mind a jelentkezők, mind a felvettek létszáma. A jelentkezők számának visszaesése azonban nem magyarázható kizárólag a negatív demográfiai folyamatokkal, illetve az érettségizettek számának alakulásával - bár mindkettő a csökkenés irányába hat, de nem olyan radikális mértékben, mint a jelentkezők vagy a felvettek száma. A jelentkezők számának ilyen méretű (melléklet, 1. ábra, 2. ábra) csökkenését az önfenntartó felsőoktatás, és a képzés széleskörű önköltségessé tételének 2013. évi bejelentése idézte elő, amely együtt járt az állami finanszírozású helyek csökkenésével, újraelosztásával és a hallgatói szerződés bevezetésével.

A mellékletben található 1. és 2. ábra adatai alapján látható, hogy 2007-ben és 2013-ban is szinte teljesen azonos volt a reagálás a tandíj bevezetésének hírére: 2007-re 58 ezer fővel esett vissza a jelentkezők száma (35%-os csökkenés), 2013-ra pedig 52 ezer fővel (32,5%-os csökkenés).

A kormányzat részéről a létszámviSSzafozásnak alapvetően két eszköze volt:

- részint az államilag finanszírozott helyek számának majdnem 20%-os csökkentése,
- részint a bejutási minimum pontszámok megemelése, s a népszerű (bölcész és társadalomtudományi) szakok bejutási pontszámának radikális megemelése, lényegében önköltségessé tétele.

Az összes felsőoktatási hallgató létszáma (melléklet, 4. ábra) 2009-hez viszonyítva 2016-ra 83 ezer fővel lett kevesebb, ami több mint 20 %-os csökkenést jelent. Ezen belül a nappali tagozatos hallgatók száma (melléklet, 5. ábra) 37 ezerrel lett alacsonyabb (ami 15%-os csökkenés), a résziidős hallgatóké pedig 46 ezerrel (36%-os mérséklődés). A hallgató létszám terjedelmének változása a belső struktúra átalakulásával is együtt járt. A nappali tagozatos alapképzés létszáma 2016-ra 130 ezer főre csökkent, az osztatlan és a mesterképzésé pedig valamennyivel növekedett - az előző 34,5 az utóbbi 23 ezer főre – (melléklet, 5. ábra). A résziidős képzés területén radikálisabb változások zajlottak. Az alapképzés létszáma itt közel 40%-kal lett alacsonyabb, mint 2009-ben.

1. táblázat: Intézmények és karok száma

Időszak	Intézmények száma	Karok száma	Összes hallgató	Összes oktató
2009/10	69	171	328 075	21934
2010/11	69	184	318 019	21495
2011/12	68	183	316 385	21357
2012/13	66	181	299 636	20555
2013/14	66	185	282 296	21137
2014/15	67	184	271 480	21080
2015/16	66	185	259 529	21668
2016/17	65	186	250 707	22436
2017/18	64	187	247 008	23110

Forrás: saját szerkesztés, Oktatási Hivatal, Felsőoktatási statisztikai adatok 2017 alapján

A hazai felsőoktatásban részt vevő hallgatói létszám csökkenéséhez mindezen tényezők felett hozzájárul az is, hogy a magyar diákok egyre növekvő számba folytatják tanulmányaikat külföldi intézményekben. Az utóbbi években ugyanis többszörösére emelkedett a külföldön (közép és felsőfokú oktatási intézményekben) tanuló magyar diákok száma. A folyamat

pontos méretéről nehéz átfogó információt adni, mert az erre vonatkozó statisztikai adatok eléggé bizonytalanok. A bizonytalanság egyrészt abból ered, mert a hivatalos statisztika, csak a 16 évnél fiatalabbakra vonatkozó adatokat tartalmazza (a tankötelezettségi kor elérése után, már nem kötelező bejelenteni a külföldi tanulmányokat az illetékes járási hivatalnál), másrészt a statisztikai adatokban sehol nem jelennek meg azok a magyar diákok, akik eleve valamely külföldi intézményben kezdték meg tanulmányaikat, azaz soha nem tanultak egyetlen magyarországi intézményben sem. Az Oktatási Hivatal adatai alapján 2016/2017-es tanévben 7578 olyan regisztrált tanulót tartott nyilván, akik külföldi középfokú intézményben végeztek tanulmányaikat. Ezzel szemben a 2012/2013-as tanévben még „csak” 3350 ilyen diákról beszélhettünk, azaz az utóbbi években több, mint duplájára emelkedett azon diákok köre, akik középfokú tanulmányaikat külföldi oktatási intézményekben kezdték meg. (Beke, 2017)

Egyes becslések, tanulmányok szerint a felsőoktatási rendszerben e mellett közel 13.000 magyar diák tanult külföldi intézményekben a 2017-es adatok alapján. Az Engame Akadémia az EUROSTAT, az OECD, a UCAS, a US Institute of International Education statisztikáira, valamint az elérhető kormányadatokra támaszkodva készítette el szakértői becslését a külföldön tanuló magyar egyetemisták számára vonatkozóan. (engame.hu) A 2016-os adatokkal összevetve ez egy év alatt 12%-os növekedést jelentett. (engame.hu)

2. táblázat: Külföldi felsőoktatási intézményben tanuló magyar hallgatók, legnépszerűbb országok szerint lebontva

Országok	2016	2017
Ausztria	2122	2600
Németország	1947	2500
Egyesült Királyság	1908	2050
Dánia	1218	1400
USA	773	730
Hollandia	664	760
Franciaország	537	540
Olaszország	258	260
Svájc	253	250
Egyéb EU	1450	1500
Ausztrália	412	400
Egyéb	300	350

Forrás: <http://www.engame.hu/eass/blog/kulfoldi-tovabbtanulas/943-magyar-diakok-kulfoldon-2017>

Miközben a hallgatólétszám csökkent a hazai felsőoktatásban a felsőoktatás intézményrendszerének az elaprózottsága alig változott (1. táblázat): lényegében 4 intézménnyel lett kevesebb – viszont a karok száma 15-tel (10%-kal) növekedett.

A jelentkezési és felvételi adatokat megvizsgálva azt mondhatjuk, hogy Magyarországon az intézmények számának alakulása marginálisnak tekinthető abból a szempontból, hogy az 1990-es évek óta a hallgatói létszám 90-95%-át 27-35 felsőoktatási intézmény adja, a többi jellemzően speciális képzési területeket megcélzó vagy kis létszámot kiszolgáló egyetem.

Regionalitás kérdésköre a hazai felsőoktatás rendszerében

2009-2017 között a jelentkezők és felvettek száma mellett a jelentkezések struktúrája is jelentősen átalakult. Jól érzékelhetően növekedett a felsőoktatásba történő (első helyes) jelentkezések tekintetében a *fővárosi dominancia* (3. táblázat). Míg 2009-ben az első helyes jelentkezések nagyobbik része vidéki intézményekbe történt, addig 2012-től a fővárosi intézmények kezdenek előtérbe kerülni, s 2017-re már a jelentkezések 53%-a budapesti intézménybe történik.

3. táblázat: A felsőoktatásba jelentkezők első helyre történő jelentkezésének megoszlása regionális felsőoktatási intézménycsoportok között (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Budapesti művészeti és tudományegyetemek	29%	30%	31%	35%	36%	37%	38%	36%	37%
Budapesti főiskolák, alkalmazott tudományegyetemek	17%	16%	16%	16%	17%	16%	16%	16%	16%
Vidéki regionális tudományegyetemek	34%	33%	33%	32%	31%	30%	30%	31%	31%
Vidéki alkalmazott és tudományegyetemek, főiskolák	20%	20%	20%	18%	16%	16%	16%	17%	16%

Forrás: Polónyi, 2018., 115.o.

4. táblázat: A felsőoktatásba felvettek megoszlása regionális felsőoktatási intézménycsoportok között (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Budapesti művészeti és tudományegyetemek	24%	26%	26%	31%	33%	34%	35%	33%	34%
Budapesti főiskolák, alkalmazott tudományegyetemek	18%	17%	17%	17%	17%	17%	17%	17%	17%
Vidéki regionális tudományegyetemek	36%	36%	35%	34%	33%	32%	32%	33%	33%
Vidéki alkalmazott és tudományegyetemek, főiskolák	22%	22%	22%	18%	17%	17%	16%	17%	16%
Budapestre felvettek	42%	43%	43%	48%	50%	51%	52%	50%	51%
Vidékre felvettek	58%	57%	57%	52%	50%	49%	48%	50%	49%

Forrás: Polónyi, 2018., 115.o.

A felvettek esetében is hasonló tendencia figyelhető meg, egyértelmű a fővárosi intézmények előtérbe kerülése: miközben 2009-ben a hallgatók 42%-át vették fel fővárosi intézménybe, 2017-ben ez a szám már elérte az 51%-ot (4. táblázat)

A felvettek létszám adataiból világosan látszik (melléklet 6. ábra), hogy a 2010-es felsőoktatáspolitikai kurzusváltás nyomán bekövetkezett felsőoktatási létszám megszorítás vesztese a vidéki felsőoktatás.

A vizsgált időszakban a budapesti művészeti és tudományegyetemek évente felvett hallgató létszáma egészen kis ingadozásokkal stagnált, a vidéki regionális egyetemek által felvett létszám mintegy 13 ezer fővel csökkent. A vidéki főiskolák (amelyek egy része később alkalmazott tudományegyetem lett) mintegy 10 ezer főt vesztek 2011 és 2013 között, miközben a fővárosi hasonló intézmények „megúszták” mintegy 5 ezer főnyi veszteséggel.

A nagy vidéki regionális egyetemek rekrutációjának vizsgálata során azt tapasztaljuk, hogy a Debreceni Egyetem (DE) és a Miskolci Egyetem (ME) regionális beiskolázási szerepe kissé növekedett, és igen magas. Ez a két intézmény a 5. táblázat és a mellékletben található 7. ábra adatai szerint hallgatóinak több mint 80%-át saját megyéjéből és a szomszédos megyékből toborozza.

5. táblázat: A nagy regionális egyetemek (és két kelet-magyarországi főiskola) adott évben felvett hallgatóinak megoszlása születési megye szerint.

	2010			2013			2016		
	Saját megye	Saját és szomszéd megye	BP.	Saját megye	Saját és szomszéd megye	BP.	Saját megye	Saját és szomszéd megye	BP.
DE	40,5%	84,0%	4,1%	42,1%	84,1%	3,8%	41,5%	84,5%	4,4%
ME	66,4%	86,8%	4,8%	68,7%	88,9%	4,1%	66,7%	87,6%	4,4%
PE	29,7%	67,1%	9,3%	26,3%	64,8%	9,2%	27,0%	63,9%	11,2.%
PTE	33,4%	59,4%	9,0%	33,7%	59,4%	9,3%	32,2%	56,6%	11,6%
SZTE	34,6%	68,2%	10,2%	34,7%	67,9%	9,4%	33,0%	65,4%	10,0%
SZIE	3,0%	60,5%	36,7%	3,6%	61,7%	36,9%	4,8%	64,8%	38,1%
NYF	57,7%	87,2%	3,7%	59,2%	84,5%	3,4%	64,3%	87,1%	3,0%
EKF	23,4%	69,2%	15,0%	18,3%	67,7%	16,9%	20,6%	64,8%	18,5%

Forrás: Polónyi, 2018., 117.o.

Nagyjából hasonló helyzetet tapasztalunk a Nyíregyházi Főiskola (NYF) esetében is (3. táblázat), amely intézményi szinten közel 90%-ban saját és a szomszédos megyékből veszi fel hallgatóit. Ugyanakkor a Pannon (Veszprémi) Egyetem (PE), a Pécsi Tudományegyetem (PTE) és a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) regionális rekrutációja némileg csökkent. Nyilvánvaló, hogy összefüggés áll fenn a hallgatólétszám csökkenése, és az adott régió gazdasági helyzete között.

A felsőoktatási hálózatfejlődés ellentmondásait jól mutatja az is, hogy – mint az a felvételik elemzése során is egyértelműen látszott – az elmúlt nyolc évben az összes hallgatót tekintve jelentős mértékben erősödött a hazai felsőoktatás főváros centrikussága. A vizsgált időszak alatt a Budapesten tanuló hallgatók aránya 10 %-kal növekedett, s 2016-ban elérte az 52%-ot. A hazai felsőoktatásban tanuló hallgatók több mint fele, a fővárosban tanul. A főváros mögött Debrecen szerepe erősödik valamennyit, Szegedé stagnál, a többi vidéki centrumé pedig csökken.

A magyar felsőoktatás prognosztizált hazai bázisa

Magyarországon nagy valószínűséggel stagnálni vagy csökkenni fog a felsőoktatásba belépni szándékozók száma és aránya. Mindennek oka többrejtű: a kedvezőtlen demográfiai változások (melléklet, 8. ábra) mellett az oktatáspolitikai törekvések hatásai is erőteljesen jelentkezhetnek rövid- és középtávon - hatását az érettségizők és a jelentkezők/felvettek

közötti arányváltozásokkal lehet megragadni - így ez is befolyásolhatja a felsőoktatásban tanulók, valamint az újonnan belépők számát.

A hazai felsőoktatáspolitikai irányvonalaiban pedig azt látjuk, hogy a finanszírozásban a piac felé tereli az intézményeket, míg az irányítási jogokat tovább erősíti, így e kettő, egymással ellentétesen ható erő befolyásolja a mozgásteret. A duális képzési rendszer bevezetése, az évenként növekvő felvételi minimumpontszámok, a kapacitásszámok meghatározása, a hallgatói szerződések előírása, a kettős emelt szintű érettségi vizsgák bevezetése, a jelentkezéshez szükséges kötelezően előírt középfokú nyelvvizsga megléte, a közérdekű munkavégzés, mind- mind hozzájárulnak ahhoz, hogy csökkenjen a felsőoktatásba jelentkezők száma. Az oktatáspolitikai törekvések jól megragadhatók az alábbi szám adatok tükrében: a 2010-2015 közötti érettségiző korosztály csökkenésének mértéke 10%-os volt, míg erre az időszakra vonatkozólag 20%-kal kevesebben kerültek be felsőfokú oktatásba (Sipos, 2017)

Egyértelműen erőteljes befolyásoló hatásként jelentkeznek a demográfiai változások. A felsőoktatásba jelentkezők és felvettek - korábban bemutatott adataiból is látszik (melléklet, 8. ábra)-, hogy komoly problémával kell szembesülniük az intézményi szereplőknek. Hosszútávon rendszerszintű problémát okoz, hogy a baby-boom korszakban születettek gyermekei, unokái által generált jelentkezési puffer kifutott, a kilencvenes években tapasztalt 125 ezer fős születési szám, tartósan lecsökkent 90 ezer fő körülire (melléklet, 8. ábra).

Az előrejelzés során három feltevést fogalmaztak meg. Az alapeset a jövőben legvalószínűbben bekövetkező történést jelenti, míg az alacsony és a magas változatok pedig a számítások készítéskor elképzelhető határait jelölik a változásoknak. A számítások alapján 2060-ban az alapváltozat esetén 7 millió 920 ezer fő lesz Magyarország lakossága, az optimális változat 8 millió 590 ezer fős népességet jelez előre, a pesszimista szerint pedig 6 millió 700 ezer főre csökkenne az ország lakossága. Tehát a két szélső változat közötti különbség nagysága megközelíti a 2 millió főt. (Sipos, 2015) Megfigyelhető, hogy a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által kalkulált előrejelzés szerint ez a csökkenő tendencia a jövőben is folytatódik, bármelyik változatot tekintjük is. Mivel a felsőoktatás elsődleges bázisát a 18-25 éves érettségiző, illetve bachelor képzést befejező fiatalok alkotják, így a népességen belül tapasztalható negatív tendenciát az idősebb korosztályoknak a life long learning programokba való bevonásával sem lehet már ellensúlyozni.

Az érettségizőknek a felsőfokú oktatásban való részvételét rövid távon támogatják vagy akadályozhatják az oktatáspolitikai oldaláról hozott intézkedések (az utóbbi időszakban a

negatív tényezők voltak jellemzőek), ugyanakkor a demográfiai adatok alapján egyértelműen csökkenő számokkal kell szembesülnie a felsőoktatási intézményeknek.

A hazai felsőoktatási bázis csökkenő hatása és a nemzetköziesedés kérdésköre között kimutatható összefüggés van. A rendelkezésre álló adatok alapján az 1980/81-es nappali tagozatos 2 700 külföldi hallgatói létszámról 23 038 főre növekedett a külföldiek részvétele a hazai, nappali képzésben folytatott felsőoktatásban. A külföldi hallgatók aránya 2007/08-ig nem haladta meg az 5%-ot. A kezdeti (1980/81) 4,21%-os arány egészen eddig lényegében stagnált, majd a nappali tagozatos hallgatók számának lassú csökkenésének következtében, valamint az oktatáspolitikai irányváltás, a nemzetköziesedés ösztönzésének köszönhetően tapasztalható egy erőteljesebb növekedés, ami által a 2015/16-os tanévben 11,79%-ot tesz ki az külföldi hallgatók aránya a hazai felsőoktatás rendszerében. A külföldi hallgatók felé fordulás tehát a hazai bázis (elsősorban a nem nappali képzésben résztvevők) visszaesését követően következett be, ami természetes folyamatnak tekinthető, hiszen pótolni kellett a kieső hallgatói létszámokat, és a finanszírozási deficitet is. Mivel nem várható nagymértékű hazai hallgatói létszám-növekedés, ebből adódóan valószínűsíthető, hogy tovább tart ez a tendencia, azaz minden felsőoktatási intézménynek lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy minél elérhetőbb és nyitottabb legyen a külföldi hallgatók irányába (melléklet, 9. ábra).

A nemzetköziesítés biztosításához, felfuttatásához azonban szükség van intézményfejlesztésre, infrastrukturális fejlesztésekre, mind az oktatáshoz kapcsolódó, mind pedig az oktatáshoz csak közvetetten vagy nem kapcsolódó szolgáltatások szintjének fejlesztésére is, beleértve az oktatók és az adminisztratív személyzet nyelvi képességeit és hozzáállását is.

Összegzés

A felsőoktatásban számos jelentős változást lehet azonosítani, és minden bizonnyal a jövőben is radikális változások történnek majd, hiszen napjainkban már a gazdaság és a társadalom szerves részeként a környezetét érintő eseményekre reagálnia kell a felsőoktatási rendszernek is. A nemzetközi (fejlett országok) felsőoktatását befolyásoló jelentős irányokat az alábbi tényezők (Hrubos, 2014; Polónyi, 2014; Sipos, 2015a) határozzák meg:

1. A klasszikus humboldti egyetem koncepcióját a tudásalapú gazdaság és társadalom, (Veroszta, 2010) mint értékteremtést támogató megközelítés vette át, így gyorsan növekvő igény jelent meg a felsőoktatási tanulmányok mind szélesebb tömegek számára történő elérhetővé tétele iránt. A képzések, a főiskolák, egyetemek száma rövid idő alatt

emelkedett (Kovács – Sipos, 2014), valamint a hallgatókat kiszolgáló oktatói és adminisztratív személyi állomány is lépést tartott ezzel. A hallgatói egyenérték létszám növekedése egyértelmű, kereslet toltja fejlesztési kényszer felé vezette az intézményeket. (Berács et al., 2015). A tömegesedés maga után vonja, hogy új minőségbiztosítási rendszer kialakítására van szükség.

2. A gazdasági változások első jelei ('70-es évek olajválságai) következtében azzal szembesültek a kormányok, hogy egyre kisebb gazdasági szerepet képesek, illetve akarnak felvállalni a közszolgáltatásokból, így a felsőoktatásban is megjelentek a magántőkéből finanszírozott intézmények, amelyek jelentős versenyt jelentenek az állami fenntartásúak számára a munkaerőpiacon a kibocsátott hallgatók minősége szempontjából. Ezt követően a gyors gazdasági növekedés nagyobb mértékű felsőoktatási bővüléssel járt együtt, amely nem jelentett számottevő problémát, amíg az előbbi kérdésessé nem vált a 2007-es válságot követően. Ebből adódóan a kormányok közvetlenebb kontrollt követeltek meg a képzés minőségével szemben, valamint az államilag támogatott helyek számának tekintetében. (Halász, 2012; Polónyi, 2012; Keresztes, 2014) Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a piaci szerepvállalás (költségtérítéses/önköltséges hallgatók felé fordulás) került előtérbe, hogy a finanszírozási kiesést tudják pótolni az intézmények, az állami támogatás reálértéke lényegében nem változott. A közvetlenebb kontroll és az állami szerepvállalás visszavonulásból következik, hogy a felsőoktatási intézményeknek egyre nagyobb mértékben kell a piacról megélniük. A piac más igényeket támaszt, elvárja az átláthatóbb működést, a nehezebben megfogható szubjektív és a könnyebben értelmezhető objektív tényezők bemutatását, amihez szintén megfelelő eszközt nyújt a pályakövetés.
3. A Bolognai rendszer bevezetésével és az egyéb nemzetközi mobilitást elősegítő programok mellett a nemzetközi hallgatói mobilitás is megerősödött. (Duga – Szontágh, 2012; Komlódiné, 2014) A felsőoktatási intézmények azzal szembesültek, hogy a korábban lokális piacon kialakított versenypozíciók nem elegendőek, a globális piac kihívásainak kell megfelelniük. A mobilitás mellett ugyanakkor új földrajzi színterek bevonására is lehetőséget adott, hiszen a világ népességének döntő része nem a fejlett országokban él. A fejlődő országokban megjelenő (Kína, Közel és Távols-Kelet, Latin-Amerika, Afrika, stb.) igény az expanzióra új üzleti lehetőséget kínál a fejlett országok intézményeinek. Ez kulturális sokszínűséget és szintén a vevő igénye felőli

megközelítést jelent, le kell menni hozzájuk, felmérni a szükségleteket és az alapján átalakítani a képzési kínálatot (Hrubos, 2014). Az egymáshoz földrajzilag relatíve közel elhelyezkedő országok esetében is jellemzően kevés a közvetlen tapasztalat egy adott ország, azon belül egy adott intézmény teljesítményéhez kapcsolódóan. Ezt a fajta bizonytalanságot szintén csökkentheti a pályakövetés.

4. A fejlett országokban egyértelműen jelentkezett, míg a fejlődő országoknak majd később kell szembesülniük a társadalom fokozatos, de folyamatos öregedésével, és az így kialakult kapacitásfeleslegekkel. Ez kettős problémát jelent: a lakossági korfa eltolódása nagyobb mértékű inaktív népesség eltartását jelenti, valamint a tudományos és kutatói szempontokat figyelembe vevő felsőoktatási intézmények egy része – és így a benne dolgozók is – feleslegessé vált. Az esetleges bezárások társadalmi ellenállásba ütköznek az értelmiség, a helyi politika, valamint a gazdaság részéről is. A lokális adminisztrációnak presztízs értékű egy felsőoktatási intézmény jelenléte, valamint biztosítja egy fiatal réteg folyamatos jelenlétét. A felsőoktatási intézmények gazdasági hatása is vitathatatlan (Heindl, 2014; Kuráth – Sipos, 2013; Rechnitzer – Hardi, 2003), jelenlétük időben elnyújtott multiplikatív hatása halmozottan jelentkezne bezárásuk esetén.
5. Megváltozott az oktatás általános kerete is. A klasszikus értelemben vett oktatói tudás kisajátíthatósága csökkent, a közvetlen tanár-diák kapcsolat köteléke lazult a létszámnövekedés, valamint a személyes jelenlét kisebb igénye miatt. Az online ismeretanyagok, a távoktatás és az online kurzusok (MOOCs – Massive Open Online Courses) alapjaiban rengették meg a felsőoktatás évszázados elefántcsonttoronyát (Hrubos, 2012; Hrubos, 2014), új követelményeket támasztva az intézmények felé. Tovább erősítette ezt a részt az újabb és újabb technológiát használó hallgatói generációk, akik teljesen más igénnyel jelennek meg az oktatásban. (Balogh – Farkas, 2013; Törőcsik, 2011) A MOOCs a nagy nyelvek mentén jelenik meg (az angol dominancia mellett másnak is teret engedve), a milliós hallgatói létszámok, a lemorzsolódás és az alacsony arányú díjfizetés mellett is hatalmas potenciált jelentenek. Véleményünk szerint a fejlődő országokban éppen emiatt ki fog maradni a tömeggyetemek létrehozásának fázisa, eleve a MOOCs típusú megoldásra fogják ráépíteni a felsőoktatási intézményrendszer fejlesztését.

6. Világszinten a felsőoktatás egyértelmű további expanziója várható, amelynek döntő része a fejlődő régiókban fog megjelenni, erre kell felkészülnie a felsőoktatási intézményeknek is.

A magyarországi helyzetet vizsgálva három főbb tényezőt emelünk ki:

1. Egyértelműen látszik a demográfiai negatív tendenciából adódó csökkenő érettségizői létszám, ami korábban a hagyományos felsőoktatási bázist jelentette. Ugyanakkor az oktatáspolitikai irányvonal rövidtávon (2011-től) érezteti a hatását, nagyobb mértékű volt 2010-2015 között a jelentkezők/felvettek számában történő csökkenés, mint az érettségiző korosztály létszámában.
2. A kormányzati finanszírozással kapcsolatos döntések és a röghöz kötés révén a családok jobban megfontolják a továbbtanulási döntést, értékalapú döntéshozatal segítségével választják ki a legjobb ár-érték arányú alternatívát. A rövid ciklusú képzéseknek az évezred elején tapasztalt ugrásszerű növekedése és felpörgető ereje megszűnt, ezzel párhuzamosan (kicsit időben eltolva) visszaesett a nem nappali képzésben résztvevő hallgatói létszám, amelyet még nem követett az oktatói állományváltozás az időbeli eltolódásból adódóan. A nappali tagozatos létszám csak 2011-től stagnál, illetve csökken, ezeknek a potenciális rétegeknek a bevonása nem valósítható meg olyan mértékben, hogy nagy volumenű változást eredményezzen. Egyértelműen látszik a kormányzati szándék, hogy csökkenő mértékben kívánja állami pénzekből finanszírozni a felsőoktatást, ez nagyobb mértékű magánforrás bevonását teszi szükségessé (költségtérítéssel/önköltséges képzés, diákhitel finanszírozási konstrukciók, versenypiaci továbbképzésekre való építkezés, stb.). Az állami finanszírozással párhuzamosan sokkal erőteljesebb az elszámoltatási igény, a közvetlen rálátás az egyes képzési programok megfelelőségére, minőségére. Erre szintén megoldás a pályakövetés erősítése, hiszen olyan információkhoz jutunk hozzá, amelyek elősegítik az egyes képzések értékelését.
3. A Bologna-folyamatnak köszönhetően rövidebb ciklusra kell átállnia a magyar felsőoktatásnak, a munkaerőpiac felszívja az alapidiplomával rendelkezőket. Növekszik a külföldi hallgatók aránya, amely válasz a globális környezet megjelenéséből adódó versenyhelyzet által jelentkezett kihívásokra.

Mindezek mellett kiemeljük, hogy a felsőoktatásban való részvétel növekvő mértékét várjuk közép- és hosszú távon. Ezzel kapcsolatban komoly feladatai vannak a magyar felsőoktatási rendszernek. Reagálnia kell a felsőoktatást érintő változásokra, nemzetközi kontextusban kell

biztosítani olyan képzéseket, amelyeknek köszönhetően a magyar hallgatók itthon maradnak, a külföldiek pedig ide jönnek tanulni.

A felsőoktatást meghatározó változásoknál egyértelműen látszik a piac felé fordulás, ezzel párhuzamosan a piaci beválás kérdése, a piac visszajelzése is fontossá válik. Az intézmények elkezdik keresni azokat a megoldásokat és eszközöket, amelyek biztosítják ezen igények kielégítését. Kialakul a felsőoktatási marketing, megjelennek, egyre változatosabbak a nemzetközi rangsorok, valamint erőteljesebb minőségbiztosítási rendszerek jönnek létre, vizsgálják az érvényesülés hatékonyságát, azaz megjelenik a pályakövetés is. Ebből adódóan úgy véljük, hogy a felsőoktatási változások következtében a felsőoktatás következő szakaszába lépésének támogatása, elősegítése céljából fontos, törvényszerű a pályakövetési rendszerek megjelenése, és inkább „pull”, azaz igények húzta kialakulást látjuk bizonyítottnak (Sipos, 2017).

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

- Balogh G. – Farkas F. (2013): Tehetségek menedzselése a PTE KTK-n: Y-generációs hallgatók a szervezetekben. *Marketing és Menedzsment*, 43. évf., 2. sz., pp. 62–72
- Beke K. (2017): Egyre többen hagyják itt Magyarországot, akiknek a jövőt kellene építeni. *Portfólió*, 2017
- Berács J. – Derényi A. – Kovács G. – Polónyi I. – Temesi J. (2015): Magyar Felsőoktatás 2014. Stratégiai helyzetértékelés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, NFKK, 57 p.
- Duga Zs. – Szontágh K. (2012): Student Mobility – a Panorama of the Situation in Hungary. In: Bélyácz, I. – Fogarasi, J. – Szabó, K. – Szász, E. (eds.) (2012): Knowledge and sustainable economic development. Oradea: Partium Publisher, 714 p.
- Engame Academy (2017): Hol tanulnak a magyar diákok külföldön? <http://www.engage.hu/eass/blog/kulfoldi-tovabbtanulas/943-magyar-diakok-kulfoldon-2017>
- Földházi E. (2015): A népesség szerkezete és jövője. pp. 213–226. In: Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.) (2015): Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. 240 p.
- Halász G. (2012): Finanszírozási reformok a felsőoktatásban: nemzetközi összehasonlító elemzés. pp. 11–66. In: Temesi J. (szerk.) (2012): Felsőoktatás-finanszírozás. Nemzetközi tendenciák és hazai helyzet. Budapest: AULA Kiadó Kft., 338 p.
- Heindl Zs. (2014): A Pécsi Tudományegyetemnek és hallgatóinak Pécs gazdaságára gyakorolt hatása. pp. 63–78. In: Kuráth G. – Héráné Tóth A. – Sipos N. (szerk.) (2014): PTE Diplomás Pályakövető Rendszer tanulmánykötet 2014. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 244 p.
- Héra A. – Sipos N. - dr. Kuráth G. (2016): Elsőéves hallgatók körében végzett kutatás a Pécsi Tudományegyetemen, 2016
- Hrubos I. (2014): Expanzió – határok nélkül. *Educatio*, Vol. 20, No 2, pp. 205–215.
- Hrubos I. (szerk.) (2012): Elefántcsonttoronyból világítótorony. A felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése, átalakulása. Budapest: AULA Kiadó Kft., 338 p.
- Keresztes É. R. (2014): Financing tertiary education: international and Hungarian examples of tuition fees. *European Scientific Journal*, Vol. 10, No. 28, pp. 205–218.
- Komlódiné Pozsgai Gy. (2014): A külföldi hallgatók egyetemválasztási szempontjainak a szerepe a PTE nemzetközi vonzerőfejlesztésében. *Marketing és Menedzsment*, pp. 3–19.
- Kovács Sz. – Sipos N. (2014): Az Eötvös József Főiskola helye és szerepe a magyar felsőoktatásban. *Sugo Szemle*, 1. évf., 2. sz., pp. 54–69.
- Kuráth G. (2010): A marketingkommunikáció tervezése és megvalósítása. In: Törőcsik Mária – Kuráth Gabriella (szerk): Egyetemi marketing. Marketing a felsőoktatásban. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. pp. 173-188.

Kuráth G. – Sipos N. (2013): A Pécsi Tudományegyetem regionális hatásainak főbb területei a Diplomás Pályakövető Rendszer eredményei alapján. Területfejlesztés és Innováció, pp. 18–24.

dr. Kuráth G. – Héra A. – Sipos N. (2017): Felvételizők körében végzett standard írásbeli megkérdezés 2017. Év - Gyorsjelentés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs 2017

Oktatási Hivatal: Felsőoktatási statisztikai adatok, letölthető kimutatások (2017.) https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statisztikak

Polónyi I. (2012): A hazai felsőoktatás állami finanszírozásának története, 1990–2011. pp. 199–254. In: Temesi J. (szerk.) (2012): Felsőoktatás-ffinanszírozás. Nemzetközi tendenciák és hazai helyzet. Budapest: AULA Kiadó Kft., 338 p.

Polónyi I. (2014): Régi, új felsőoktatási expanzió. Educatio, Vol. 20, No 2, pp. 185–204

Polónyi I. (2018): A hazai felsőoktatás felvételi tendenciái és hallgatólétszámának néhány jellemzője. In: Kováts – Temesi (2018): A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008 – 2017. NFKK, Corvinus Egyetem Budapest, 2018

Rechnitzer J. – Hardi T. (szerk.) (2003): A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. Tudományos füzetek, V. kötet, Győr: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., 157 p.

Rechnitzer J. (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. Educatio, 1. sz., pp. 50–63.

Sipos N. (2015): Munkaerő-piaci tendenciák Magyarországon 2014. Baja: Eötvös József Főiskola, Karrier Központ és Gazdálkodási Intézet, Sugo Szemle sorozat, 52 p

Sipos N. (2015a): Diplomás pályakövetés, mint az adatalapú döntéshozatal eszköze és megvalósítási formái. Munkaügyi Szemle Online, LIX. évf., 4. sz., pp. 10–30

Sipos N. (2017): Nemzetközi pályakövetési gyakorlatok és a magyar pályakövetési rendszer–A Diplomás Pályakövető Rendszernek az Állami Adminisztratív Adatbázisok Integrációjával való egyezőségének vizsgálata. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2017

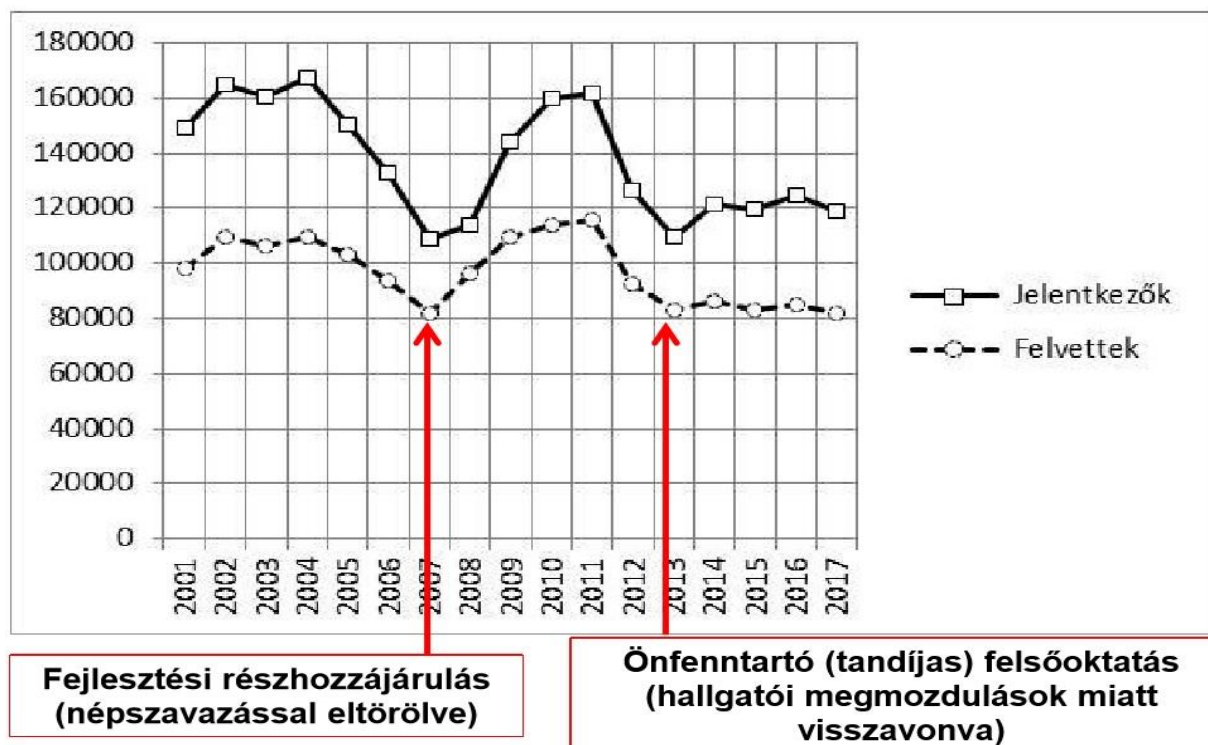
Törőcsik M. (2010): Fiatalok fogyasztói magatartása. In: Törőcsik Mária – Kuráth Gabriella (szerk): Egyetemi marketing. Marketing a felsőoktatásban. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. pp. 123-141

Törőcsik M. (2011): „...Már megint egy érthetetlen, új generáció – értékek, trendhatások, trendcsoportok. pp. 11–19. In: Barner M. (szerk.) (2011): Mandulavirágzás Tudományos Napok: Ezredfordulós (de)generációk: Konferenciakötet, 2011. – 1. kötet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 40 p.

Veroszta Zs. (2010): Felsőoktatási értékek - hallgatói szemmel. A felsőoktatás küldetésére vonatkozó hallgatói értékstruktúrák feltárása. Doktori értekezés, 206 p.

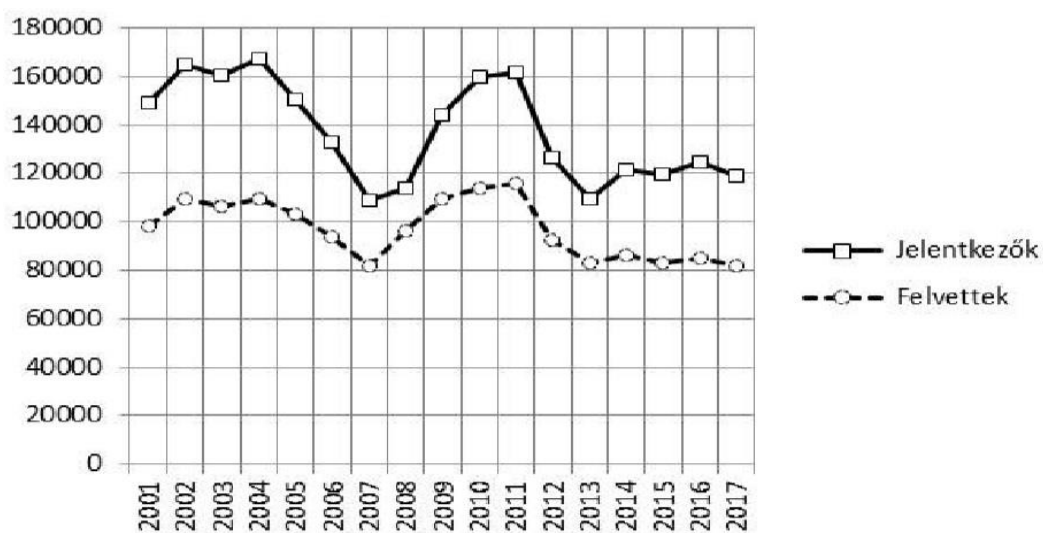
MELLÉKLETEK

1. ábra: Tandíj bevezetés hírének hatása a felsőoktatási jelentkezések számára

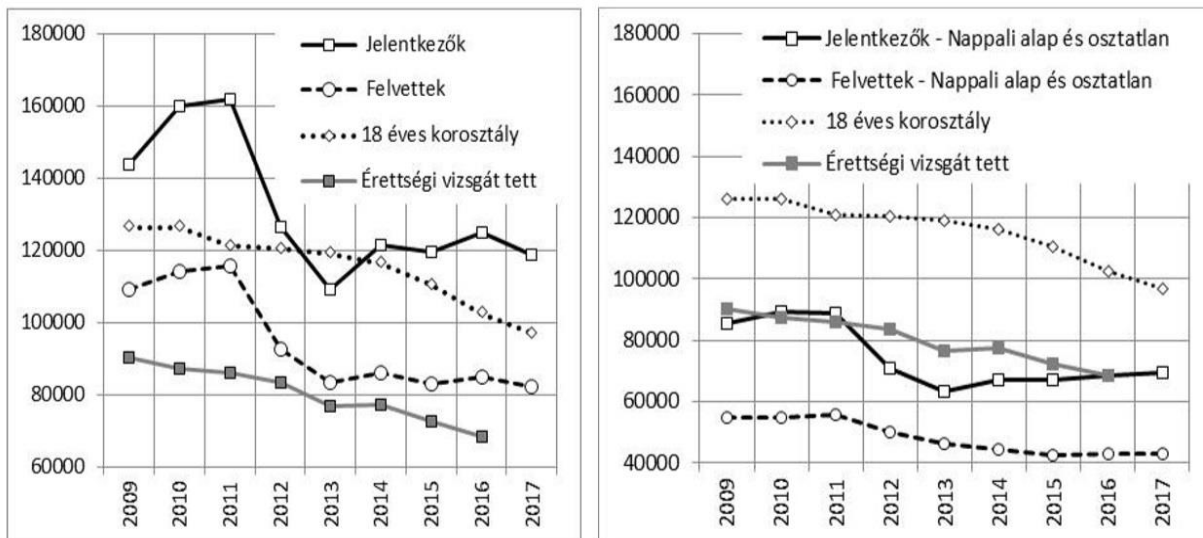
Forrás: Polónyi, 2018

2. ábra: Jelentkezők és felvettek számának alakulása 2001-2017 között

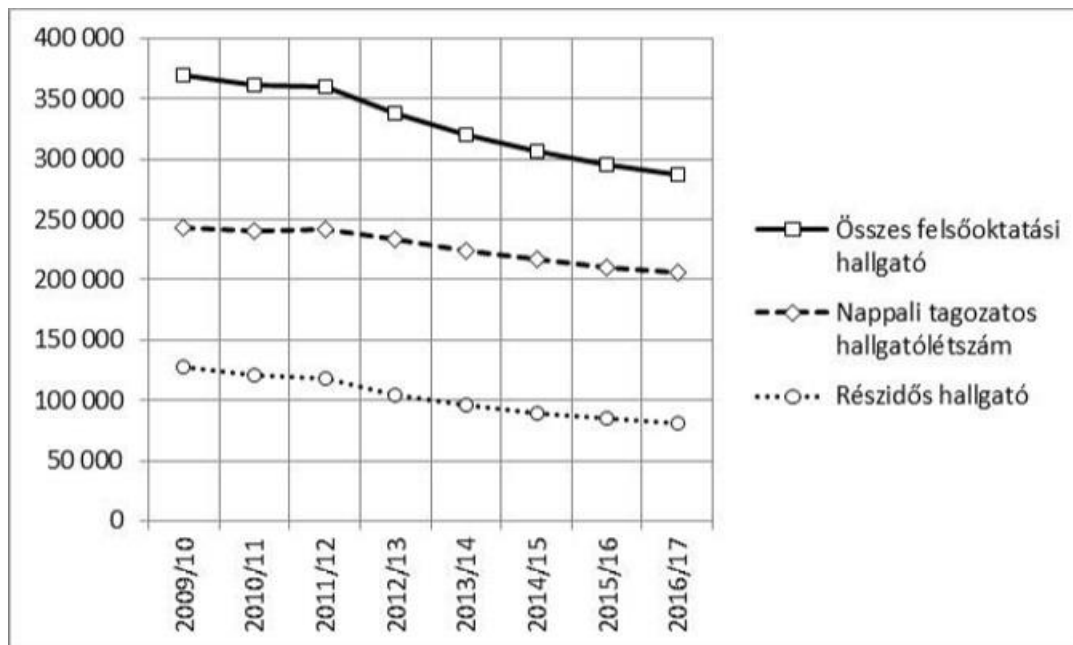
Forrás: Polónyi, 2018, 112.o.

3. ábra: A jelentkezők és felvettek ill. a nappali alapképzésre jelentkezők és felvettek számának alakulása a 18 éves korosztállyal és az adott évben érettségizettek számával

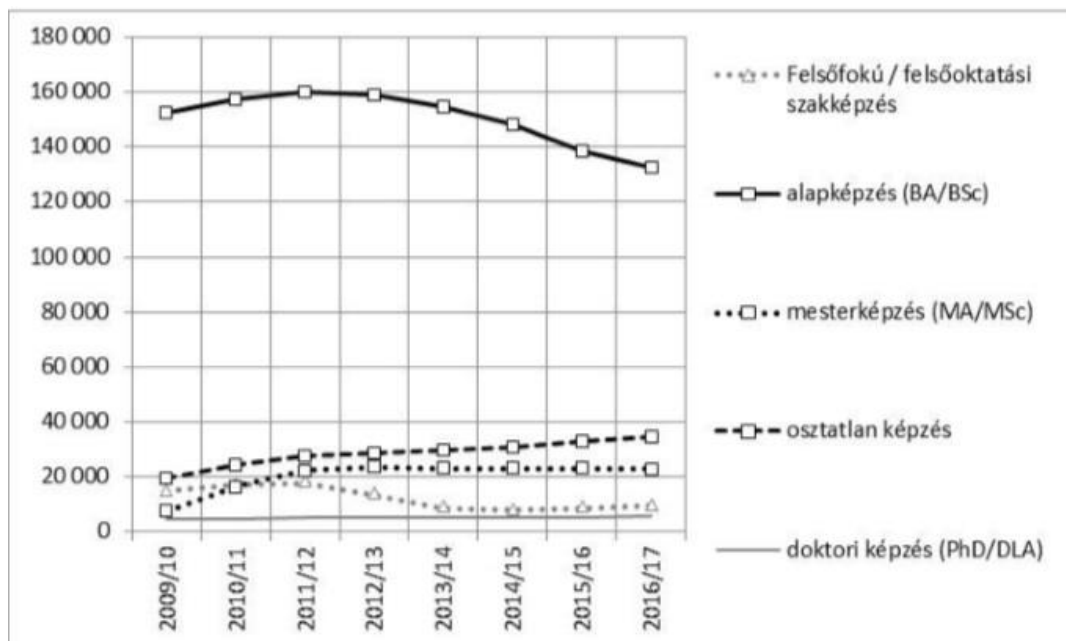
Forrás: Polónyi, 2018, 111.o

4. ábra: Az összes felsőoktatási hallgató létszámának alakulása 2009-2016

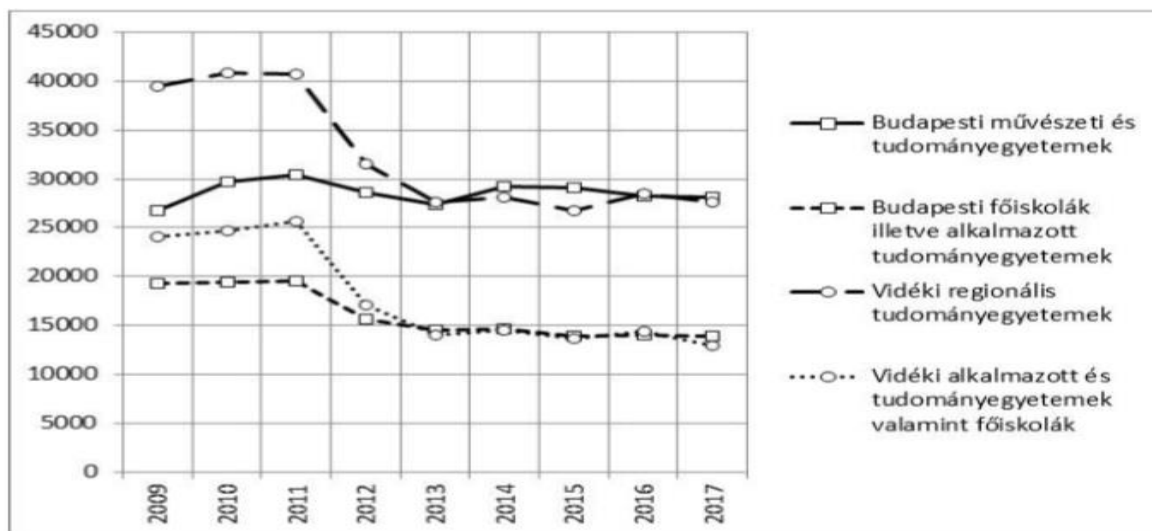
Forrás: Polónyi, 2018., 119.o.

5. ábra: A nappali tagozatos hallgatólétszám képzési szintek szerinti összetételének alakulása (fő)

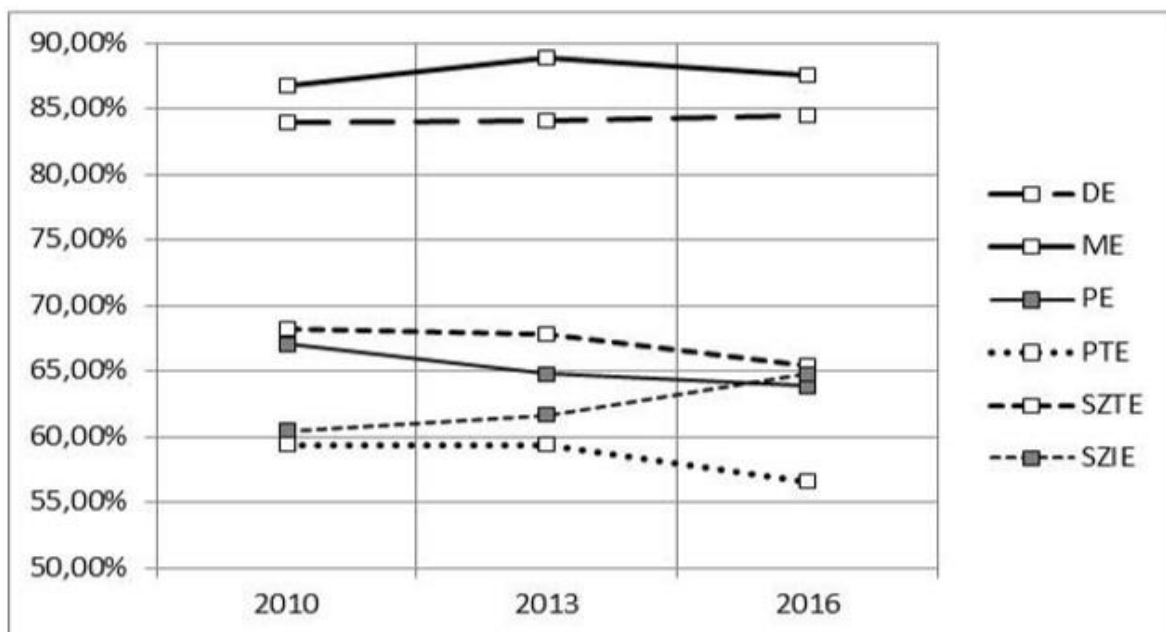
Forrás: Polónyi, 2018., 119.o.

6. ábra: A felsőoktatásba felvettek megoszlása regionális felsőoktatási intézménycsoportok között (fő)

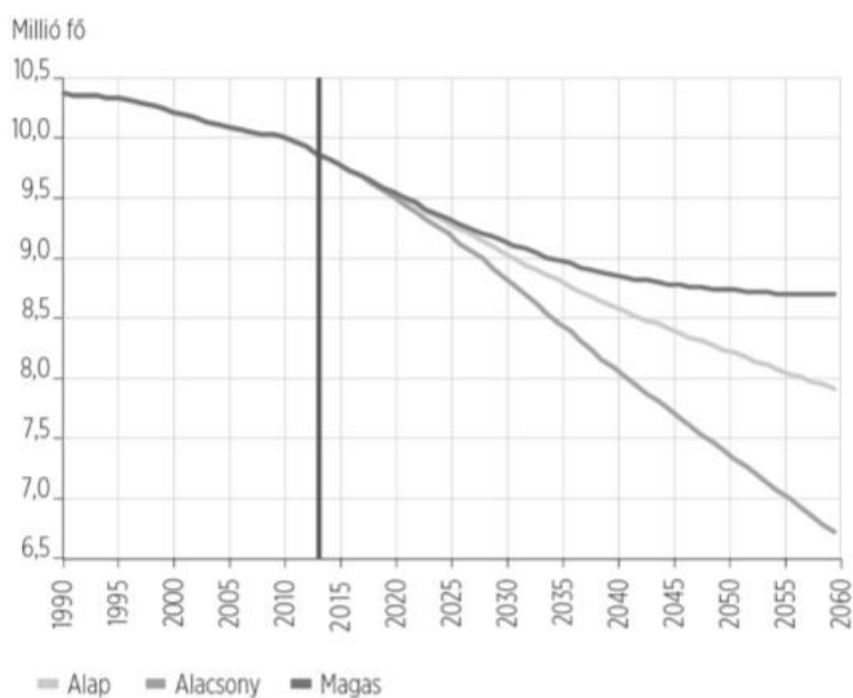
Forrás: Polónyi, 2018., 116.o.

7. ábra: A nagy regionális egyetemek adott évben felvett hallgatói között a saját és szomszédos megyékben születettek aránya.

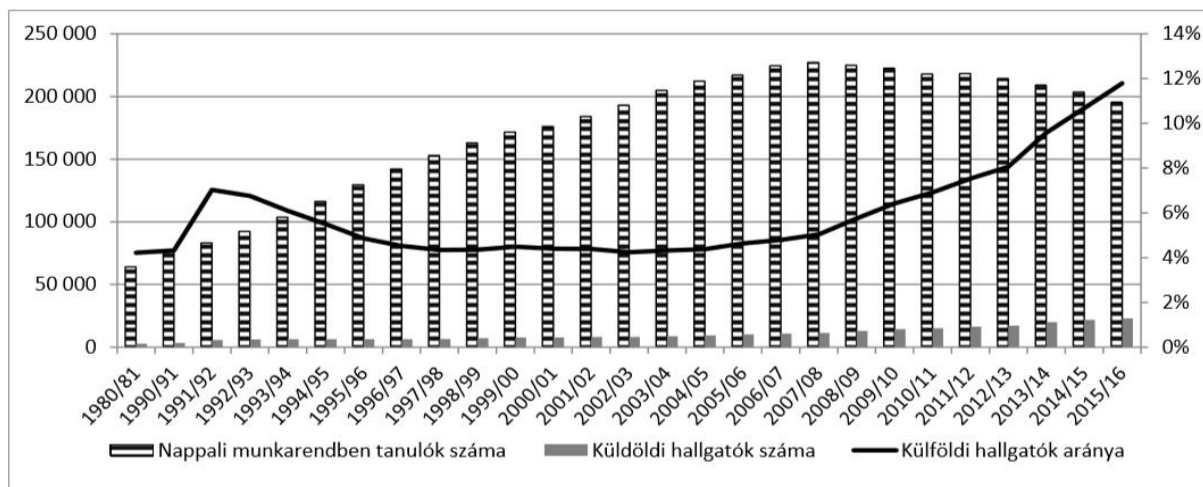
Forrás: Polónyi, 2018., 118.o.

8. ábra: A népesség száma Magyarországon alacsony, alap és magas változat szerint, 1960–2060

Forrás: Földházi 2015, 216. p

9. ábra: Felsőfokú alap- és mesterképzésben tanuló nappali magyar és külföldi hallgatók száma (balra) és aránya (jobbra) a magyar felsőoktatásban, 1980–2013

Forrás: Sipos, 2017 (Berács et al., 2015, 51. p. és Oktatási Hivatal 2016 alapján)